

УДК 336.741.242:338.24

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12\(42\)-67-80](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12(42)-67-80)

Деркач Юлія Борисівна кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-5195-1821>

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питань підвищення ефективності управління діяльністю банку на валютному ринку. Метою статті є формування оптимального аналітичного забезпечення як одного з напрямів підвищення ефективності валютної діяльності банку. При проведенні наукового дослідження використано методи аналізу, синтезу, узагальнення та застосовано системний підхід.

Валютна діяльність вітчизняних банків знаходиться під впливом як довготривалої російсько-української війни, так і чинників глобальної невизначеності, спровокованих пандемією COVID-19, зростанням кількості військових конфліктів у світі за останнє десятиріччя, тарифними війнами, бурхливим розвитком цифрових технологій. Комплексний підхід до формування аналітичного забезпечення має враховувати вплив зазначених чинників та базуватись на внутрішніх характеристиках окремої банківської установи та вимогах регулятора.

Відповідно до специфіки валютної діяльності банку аналітичне забезпечення доцільно розглядати як цілісну, багаторівневу, ієрархічно побудовану систему, що складається з таких підсистем: методичної (сукупність методів та інструментів аналізу); інформаційної (сукупність інформації, акумульованої із зовнішніх і внутрішніх джерел); організаційної (суб'єкти, залучені до аналітичної роботи, порядок обміну інформацією між ними та взаємодії в ієрархічній впорядкованості).

Запропонований комплексний підхід передбачає включення до аналітичного забезпечення діяльності банку на валютному ринку наступні модулі: аналіз зовнішнього макросередовища валютного ринку; аналіз та прогнозування валютного ринку; аналіз внутрішнього середовища банку в контексті діяльності на валютному ринку; аналіз діяльності банку на валютному ринку. Для кожного з цих модулів запропоновано використання певного набору інструментів та формування окремого інформаційного забезпечення з урахуванням специфіки кожного з модулів. Застосування такого аналітичного забезпечення стане

вичерпним підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Ключові слова: валютний курс, банк, валютний ринок, дохід, ризик

Derkach Julia Candidate of Economy Sciences, Associate Professor of the Department of Banking, Odesa National University of Economics, Odesa, <https://orcid.org/0000-0002-5195-1821>

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF THE BANK'S FOREIGN EXCHANGE ACTIVITIES

Abstract. The article is devoted to the study of issues of increasing the efficiency of bank management in the foreign exchange market. One of the directions is the formation of analytical support. Such analytical support should be based on a comprehensive approach. The purpose of the article is to form optimal analytical support for the bank's foreign exchange activities. When conducting scientific research, methods of analysis, synthesis, generalization were used and a systematic approach was applied. The foreign exchange activities of domestic banks are under the influence of both the long-term Russian-Ukrainian war and factors of global uncertainty. These factors include the COVID-19 pandemic, the increase in the number of military conflicts in the world over the past decade, tariff wars, and the rapid development of digital technologies. A comprehensive approach to the formation of analytical support should take into account the influence of these factors and be based on the internal characteristics of an individual banking institution and the requirements of the regulator. In accordance with the specifics of the bank's currency activity, analytical support should be considered as a holistic, multi-level, hierarchically structured system. Such a system should consist of the following subsystems: methodological (a set of methods and tools of analysis); informational (a set of information accumulated from external and internal sources); organizational (subjects involved in analytical work, the procedure for exchanging information between them and their interaction in a hierarchical order). In accordance with the proposed comprehensive approach, separate modules of analytical support were formed. These modules include analysis of the external macroenvironment of the foreign exchange market; analysis and forecasting of the foreign exchange market; analysis of the bank's internal environment in the context of activities in the foreign exchange market; analysis of the bank's activities in the foreign exchange market. For each of these modules, it is proposed to use a certain set of tools and form a separate information support taking into account the specifics of each of the analysis modules. The use of such analytical support will become an exhaustive basis for making effective management decisions in conditions of global uncertainty and military risks.

Keywords: exchange rate, bank, foreign exchange market, income, risk

Постановка проблеми. За весь період незалежності Україна була країною, яка мала високий рівень доларизації, що є вагомою ознакою низького рівня довіри до національної валюти. Періодично значення цього показника зазнавали суттєвих коливань, проте його рівень не знижувався нижче 30%. Низький рівень довіри до гривні свідчить про наявність доволі високого рівня валютного ризику, що має негативний вплив на фінансову стабільність як фінансового сектору в цілому, так і окремої банківської установи. Ретроспективний аналіз свідчить, що кризові явища, пов'язані з економічною та політичною нестабільністю в Україні та світі у 1990-х та 2000-х роках, спровокували реалізацію низки ризиків - одним із ключових був валютний. Означене призвело до масштабних збитків сектору, націоналізації або виведенням з ринку банківських установ. Саме тому актуальним є пошук нових підходів до підвищення ефективності управління валютною діяльністю банку, зокрема формування оптимального аналітичного забезпечення, яке би враховувала всі чинники впливу та сучасні інструменти аналізу та прогнозування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри складність та актуальність даного питання, комплексні дослідження аналітичного забезпечення діяльності банків на валютному ринку практично відсутні. Окремі аспекти розглядаються фахівцями різних галузей: бухгалтерського обліку та аналізу (Т. Косова [1], А. Максименко [2], О. Парасій-Вергуненко [3], Б. Усач [4] та ін.), фінансового менеджменту в банках та ризик-менеджменту (О. Колодізев [5], Л. Примостка [6]).

Перша група науковців фокусує свої дослідження на питаннях обліку валютних операцій та формуванні бухгалтерської звітності, друга - на застосуванні відповідних методів аналізу динаміки та структури валютних операцій, третя - на проблемах ідентифікації та оцінки валютних ризиків.

Базуючись на розробках зазначених вчених, вважаємо за доцільне розробити комплексний науково-методичний підхід до формування аналітичного забезпечення управління валютною діяльністю банку, враховуючи недоліки зазначених вище підходів та вплив перманентних змін. Тож, доречним вбачається синтез, уточнення та узагальнення наявних знань щодо формування аналітичного забезпечення управління валютною діяльністю банку.

Метою статті є формування оптимального аналітичного забезпечення як одного з напрямів підвищення ефективності валютної діяльності банку.

Виклад основного матеріалу. Діяльність вітчизняних банків знаходиться під впливом як довготривалої російсько-української війни, так і чинників глобальної невизначеності, спровокованих пандемією COVID-19, зростанням кількості військових конфліктів у світі за останнє десятиріччя, тарифними

війнами, бурхливим розвитком цифрових технологій. Очевидно, що зазначені чинники мають потужний вплив на фінансовий ринок, зокрема й на валютний. Тому на макрорівні питаннями ідентифікації та оцінки рівня ризиків, що супроводжують діяльність економічних агентів на фінансовому ринку, опікуються центральні банки більшості країн світу. Регулятори розробляють так звані індекси фінансового стресу (ІФС), які забезпечують виявлення системних ризиків, що провокують нестабільне функціонування фінансового сектору.

Світова практика свідчить, що перші індекси були розроблені західними інституціями ще у 90-х роках минулого сторіччя. НБУ розробив перший власний індекс фінансового стресу лише у 2017 році. До складу цього індексу входило 4 субіндекси: банківського сектору, корпоративного сектору, державних цінних паперів та валютного ринку. Ваги кожного субіндексу були встановлені постійними (відповідно до обсягу кожного сегменту порівняно з ВВП) [7]. Така методологія розрахунку мала певні недоліки, зокрема, суттєва зміна одного показника могла спричинити значне зростання ІФС, що не завжди свідчило про стрес у фінансовому секторі в цілому та могло посилити хибний сигнал про зростання турбулентності [7]. Відповідно застосування зазначеної версії ІФС робило його менш релевантним та унеможливлювало прийняття раціональних та адекватних рішень щодо регулювання фінансового ринку центробанком [7].

Сучасна версія методології розрахунку індексу фінансового стресу враховує проблему ефекту кореляції та включає у розрахунок п'ять субіндексів, додавши субіндекс поведінки домогосподарств [7].

В контексті нашого дослідження відмітимо, що НБУ для розрахунку субіндексу валютного ризику застосовує наступні індикатори:

валютний курс USD/UAH (відхилення курсу USD/UAH від max за останній рік);

волатильність валютного курсу USD/UAH (волатильність курсу USD/UAH за останні 30 днів);

очікування девальвації національної валюти (різниця між 3-міс. форвардом (NDF) без поставки базового активу UAH/USD та спот-курсом UAH/USD);

дохідність 3-місячного форварда (NDF) без поставки базового активу UAH/USD (зміна дохідності до погашення 3-міс. форварда без поставки базового активу (NDF) UAH/USD)

валютна інтервенція НБУ (чиста купівля/продаж іноземної валюти НБУ на міжбанківському валютному ринку (МВРУ) [7].

Проведені НБУ розрахунки свідчать, що на початку повномасштабного вторгнення значення індексу фінансового стресу (ІФС) досягло пікового значення - 0,8 із 1,0, протягом 2023-2024 рр. відбулося суттєве зниження - до рівня 0,2-0,3 [8]. У першому півріччі 2025 р. індекс фінансового стресу був

достатньо волатильним, перебуваючи при цьому на найнижчому рівні від початку війни – 0,1 [8].

За даними звіту НБУ «незмінно найбільший внесок в індекс фінансового стресу мав валютний субіндекс» [8]. Динаміка валютного субіндексу та основних показників валютного ринку представлена на рисунку 1.

Дані рис. 1 свідчать, що субіндекс валютного ринку досяг максимального значення (0,18) у березні 2022 р. на тлі початку широкомасштабного вторгнення рф. Загалом його значення протягом 2022 року були доволі високими (0,11-0,1), що є природним в умовах безпрецедентної події. Упродовж 2023-2024 рр. значення субіндексу валютного ризику скоротилося до рівня 0,5-0,2. Разом з тим цей рівень лишається надмірним у порівнянні з довоєнним періодом.

Ключовим чинником високих значень субіндексу валютного ринку (зважаючи на його індикатори) є від'ємні масштабні валютні інтервенції НБУ упродовж 2022-2025 рр. (10 міс.). З рис. 1 видно, що до повномасштабного вторгнення рф валютні інтервенції набували додатних значень, що свідчить про купівлю НБУ надлишку іноземної валюти. З початку війни НБУ продавав іноземну валюту учасникам ринку, обсяги продажу якої щорічно зростали: у 2022 р. – 25,0 млрд дол США, 2023 р. – 28,6 млрд дол США, 2024 р. – 34,8 млрд дол США, за 10 міс 2025 р. – 28,8 млрд дол США.

На зростання валютного ризику на макрорівні ключовий вплив має хронічний структурний дефіцит іноземної валюти на ринку. Причинами зазначеного дефіциту є зростання споживчого попиту, потреби оборонного сектору та імпорт газу та коксівного вугілля на тлі сповільнення експортної компоненти. Також дефіцит валюти на ринку підживлюється більшим, у порівнянні з довоєнним періодом, попитом на валюту з боку населення.

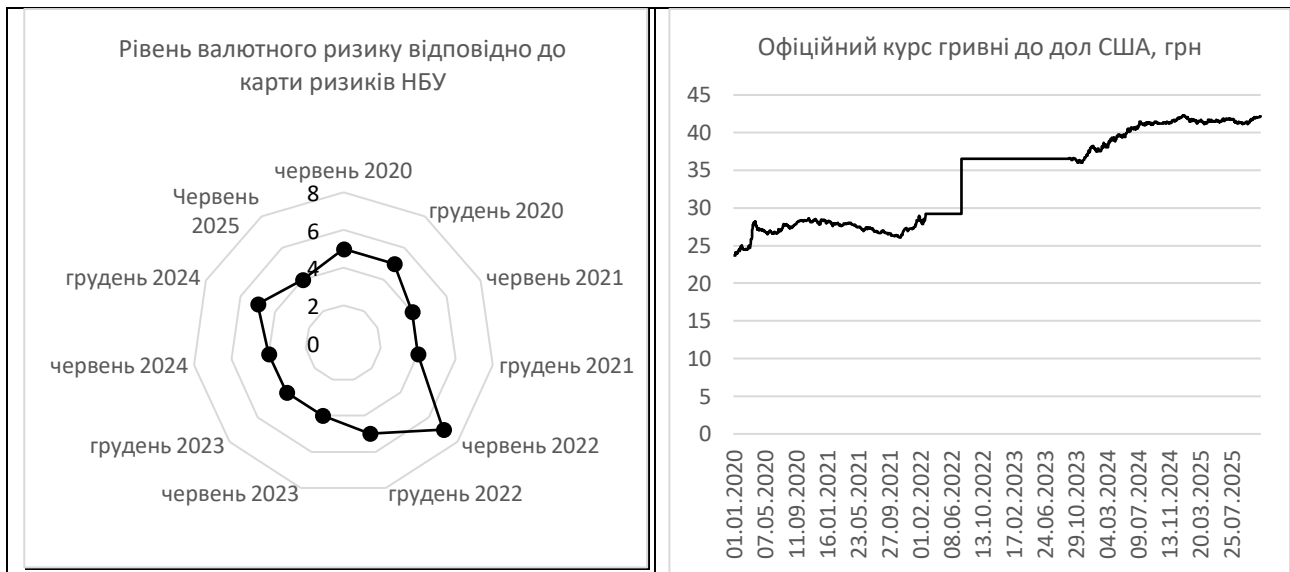

Рис. 1 Динаміка основних показників валютного ринку у 2020-2025(10 міс.) рр.

Джерело: складено авторкою за матеріалами [8]

Чинником зниження втрат від реалізації валютного ризику є значні міжнародні резерви, сформовані переважно шляхом масштабної фінансової допомоги країн-партнерів. Однак така залежність від коштів партнерів створює потужні виклики на тлі політичної невизначеності в цих країнах. Не врахування банками цих чинників, сприяє погіршенню фінансових результатів та збільшує загрозу втрати фінансової стійкості.

За таких обставин на рівні окремої банківської установи варто вибудовувати певні механізми, які би дозволяли максимально ефективно управляти валютною діяльністю з урахування кон'юнктури валютного ринку та вимог регулятора. Загалом, діяльність банку на валютному ринку охоплює міжнародні розрахунки, депозитно-кредитні операції в іноземній валюті, операції з конвертації валют, регулювання власної валютної позиції та валютний нагляд за клієнтськими операціями [8]. Здійснення ефективної валютної діяльності вимагає певних управлінських впливів, реалізація яких потребує прийняття виважених управлінських рішень, які мають ґрунтуватися на комплексному підході до формування аналітичного забезпечення. Узагальнюючи сучасні теоретичні доробки можна зробити висновок, що під аналітичним забезпеченням розуміють організовану у вигляді певної системи сукупність методів, процесів, інструментів та інформаційних ресурсів, спрямованих на збір, обробку, аналіз та інтерпретацію даних з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень [1-3, 6].

Відповідно до специфіки валютної діяльності банку аналітичне забезпечення доцільно розглядати як цілісну, багаторівневу, ієрархічно побудовану систему, що складається з таких підсистем: методичної (сукупність методів та

інструментів аналізу); інформаційної (сукупність інформації, акумульованої із зовнішніх і внутрішніх джерел); організаційної (суб'єкти, залучені до аналітичної роботи, порядок обміну інформацією між ними та взаємодії в ієрархічній впорядкованості).

Аналітичне забезпечення банки мають розглядатися як перманентний процес, що передбачає:

превентивну діагностику стану об'єктів з метою одержання повної інформації про можливості та загрози діяльності банків на валютному ринку, що мають на меті сформувати комплекс відповідних заходів;

поточну діагностику для оперативного виявлення змін у характеристиках об'єктів, за результатами яких мають бути вжиті управлінські впливи;

підсумковий аналіз для визначення ефективності управління діяльності банків на валютному ринку та формування на цій основі комплексу заходів щодо їх удосконалення.

Відповідно, враховуючи специфіку функціонування валютного ринку і діяльності банку на ньому, при формуванні методичної та інформаційної підсистем аналітичного забезпечення доцільно згрупувати об'єкти у наступні модулі: аналіз зовнішнього макросередовища валютного ринку; аналіз валютного ринку; аналіз внутрішнього середовища банку, що забезпечує проведення діяльності на валютному ринку; аналіз діяльності банку на валютному ринку.

Включення першого модуля обумовлене тим, що зовнішнім макросередовищем формуються фундаментальні чинники розвитку валютного ринку країни. Узагальнивши розробки науковців, доцільно здійснювати аналіз зовнішнього макросередовища спираючись на формування інформаційного забезпечення, підґрунтям для створення якого є різноманітні джерела текстових та статистичних даних [9]. При цьому слід обов'язково використовувати інформацію, що надається органами державного управління як національного, так і міжнародного рівнів; макроекономічні дослідження міжнародних фінансових організацій, центробанків; аналітичні огляди, опубліковані в спеціальних економічних виданнях тощо. Отримані результати аналізу доцільно консолідувати в аналітичному звіті, що є основою для визначення прогностного стану валютного ринку.

Наступний модуль «Аналіз валютного ринку» передбачає аналіз поточної ситуації, зокрема рівень волатильності, та визначення прогностної кон'юнктури валютного курсу. У цьому контексті ми погоджуємося з Є. Павлюком, який зазначив, що моніторинг валютного ринку полягає в постійному спостереженні за динамікою валютних курсів та факторами, що на них впливають, статистичній обробці отриманих даних, прогнозуванні найбільш імовірних напрямків руху валютних курсів та оцінці мінливості курсових коливань [10]. Характеристика етапів прогнозування основних індикаторів валютного ринку представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи прогнозування основних індикаторів валютного ринку

Етап	Назва етапу	Характеристика
1	Встановлення цільового призначення	формування науково обґрунтованих варіантів тенденцій розвитку валютного ринку
2	Визначення об'єктів прогнозування	попит на іноземну валюту, пропозиція іноземної валюти, валютний курс
3	Визначення горизонту прогнозування	короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий
4	Формування статистичної бази дослідження	збір статистичної інформації для обраних показників для формування прогнозів необхідної точності
5	Вибір інструментів прогнозування	Визначається наявною статистичною базою дослідження та горизонтом прогнозування: проста екстраполяція, методи найменших квадратів, експоненціального вирівнювання, кореляційно-регресійного аналізу, нейронних мереж
	Конкретизація прогнозних даних	Виділення наступних компонент: трендові: загальна тенденція змін у показнику, що прогнозується, під впливом довгострокових факторів; циклічні: зміни показників, що повторюються протягом тривалих проміжків часу та пов'язаних із циклічним розвитком економіки; тренд-циклічні: застосування до ряду із сезонною поправкою процедури 5-точкового зваженого ковзного середнього з вагами 1, 2, 3, 2, 1; сезонної: циклічні коливання досліджуваного показника, пов'язані з календарними циклами; календарної: циклічні коливання досліджуваного показника, пов'язані з впливом святкових та вихідних днів, співвідношенням робочого та неробочого часу
	Визначення волатильності показника	показник, що характеризує мінливість вал. курсів: чим сильніше відхилення вал. курсів, від середнього значення тим вище ризики для відкритих валютних позицій

Джерело: узагальнено авторкою за матеріалами [5, 6, 8, 11]

Інформаційним забезпеченням для модуля «Аналіз валютного ринку» слугують дані НБУ, спеціалізовані продукти для фінансових ринків світових агенцій. Варто підкреслити, що аналітики при здійсненні аналізу та прогнозуванні стану валютного ринку мають ураховувати регуляторний вплив НБУ у вигляді встановлення режиму валютного курсу та валютних обмежень.

Періодичність проведення аналізу залежить від того, на якому горизонті управління діяльністю банку на валютному ринку використовуються отримані дані, та від загального рівня стабільного функціонування валютного ринку, а також умов макросередовища, що впливають на нього.

Отриманих за результатами аналізу зовнішнього середовища та стану валютного ринку аналітичних даних недостатньо для того, щоб приймати обґрунтовані управлінські рішення у сфері діяльності на валютному ринку, оскільки при цьому не враховуються ті *внутрішні характеристики банку* (фінансовий стан; організаційне, технологічне, матеріальне та кадрове забезпечення діяльності банку на валютному ринку; здатність менеджменту якісно їх використовувати), що визначають його здатність протистояти зовнішнім загрозам та ефективно адаптуватися до них.

Відповідно до розробленого нами підходу банк, аналізуючи внутрішнє середовище банку, що забезпечує проведення валютної діяльності має:

ідентифікувати внутрішні фактори, що впливають на діяльність банку на валютному ринку, зокрема визначають здатність протистояти загрозам зовнішнього середовища, із виділенням сильних та слабких сторін;

створити профіль внутрішнього середовища діяльності на валютному ринку з поглибленою деталізацією факторів за значущістю, ступенем та напрямом впливу;

провести SNW-аналіз діяльності банку на валютному ринку, поглиблено вивчивши його сильні, нейтральні та слабкі сторони;

комплексно оцінити вплив зовнішнього та внутрішнього середовищ діяльності банку на валютному ринку із застосуванням SWOT-аналізу та SPACE-аналізу.

Останнім модулем методичної та інформаційної підсистем аналітичного забезпечення є «аналіз діяльності банку на валютному ринку», об'єктами якого виступають обсяги операцій на валютному ринку; фінансові результати (доходи, витрати, прибутки, збитки); ризики, що генеруються при їх здійсненні. Досліджуючи зазначені об'єкти пропонуємо використовувати як інструменти наступні види аналізу: горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний, порівняльний, факторний, параметричний та непараметричний (табл.2).

Таблиця 2

Класифікація інструментів аналізу валютної діяльності банку

Об'єкт аналізу	Види аналізу						
	Горизонтальний	Вертикальний	Коефіцієнтний	Порівняльний	Факторний	Параметричні	Непараметричні
Активи та пасиви банку в іноземних валютах	+	+	+	+	-	-	-
Валютна позиція банку	+	+	+	+	+	-	-
Результати діяльності банку на валютному ринку (доходи, витрати та прибуток)	+	+	+	+	+	+	+

Джерело: узагальнено авторкою за матеріалами [1, 3, 11, 12]

Горизонтальний аналіз передбачає вивчення об'єктів аналізу (обсягів валютних операцій, видів валютних угод, валютних позицій, доходів та витрат за валютними операціями тощо) у часі з використанням абсолютних та відносних різниць. При цьому увага аналітика має концентруватися на відповідності темпів приросту обсягів валютних операцій та їх фінансових результатів, оскільки це забезпечуватиме ефективність діяльності банку на валютному ринку.

Ми погоджуємося з А. Максименко, яка зазначила, що слід зважити на важливу принципову відмінність, пов'язану зі специфікою валютних операцій. Так, високі темпи приросту величини гривневого еквівалента активів в ін. валютах не завжди свідчать про збільшення обсягів валютних операцій банку. Приріст валютних активів міг бути досягнутий тривалою девальвацією нац. валюти [2]. Цілком правильним є твердження авторів підручника «Аналіз банківської діяльності»: «якщо збільшення абсолютних та процентних значень показників приросту активів не пов'язано зі збільшенням офіційного курсу валют, то ці зміни є наслідком розвитку масштабів валютних операцій» [11].

Вертикальний аналіз використовується для визначення масштабності діяльності банків на валютному ринку через визначення частки зобов'язань та активів в іноземних валютах і поглибленого вивчення структури валютних операцій та фінансових результатів шляхом розрахунку питомої ваги й подальшого порівняння за даними попередніх періодів, планових та (або) нормативних значень. Вертикальний аналіз проводиться в аналітичних розрізах, обумовлених конкретними цілями регулювання та контролю діяльності банку на валютному ринку.

Порівняльний аналіз базується на зіставленні між собою значень окремих ідентичних показників, що характеризують діяльність банку на валютному ринку, її результати та ризики, шляхом розрахунку розмірів абсолютних та відносних відхилень. Його застосування є обов'язковим при виконанні контрольних завдань, оскільки в процесі застосування такого його різновиду, як «план-факт» визначається рівень реалізації планових показників, дотримання норм, лімітів та нормативів.

Коефіцієнтний аналіз передбачає розрахунок відношень між окремими абсолютними показниками, що характеризують діяльність банків на валютному ринку, та визначення взаємозв'язків між ними. Його ефективність доведена при формуванні лімітів банку як основи для управління ризиків, що генеруються діяльністю банку на валютному ринку, а перевагами є простота, економічність та легкість інтерпретації результатів.

Коефіцієнти, що доцільно використовувати для аналізу діяльності банків на валютному ринку, наведено у таблиці 3.

Обов'язковим до застосування для дослідження діяльності банків на валютному ринку є факторний аналіз, що передбачає комплексне, системне вивчення й кількісний вимір впливу факторів на її результати, при цьому вони отримують кількісну та якісну оцінку. Використовуючи в практичній діяльності

методику факторного аналізу валютних операцій, банківські установи можуть регулювати відкриту валютну позицію, своєчасно та точно формувати банківську звітність.

В окрему групу інструментів аналізу діяльності банків на валютному ринку доцільним є включення низки сучасних методик, що використовують для аналізу валютних ризиків. У вітчизняній банківській практиці аналізуючи валютні ризики, варто використовувати наступні методики: «вартість під ризиком» (VAR), умовна вартість під ризиком (CVaR), концепція очікуваного дефіциту Expected Shorfall (ES), аналіз валютної позиції, стрес-тестування та бек-тестування.

Таблиця 3

Склад коефіцієнтів для аналізу діяльності банку на валютному ринку

Назва	Характеристика
Показники ефективності	• дохідність валютних операцій (відношення доходів від валютних операцій до середніх валютних активів); • витратність валютних операцій (відношення витрат на валютні операції до середніх валютних зобов'язань); • питома вага доходів від валютних операцій у загальних доходах • продуктивність праці одного робітника валютного відділу (відношення доходів від валютних операцій до чисельності працівників валютного відділу); • результат від торгівлі іноземною валютою до загальних активів; • результат від операцій переоцінки іноземної валюти до сукупних активів; • прибутковість валютних операцій на одиницю відкритої валютної позиції. • рентабельність валютних операцій (відношення прибутку від валютних операцій до витрат на здійснення валютних операцій).
Показники стійкості	• максимального значення довгої відкритої валютної позиції (відношення абсолютного розміру довгої відкритої валютної позиції до капіталу та/або активів); • максимального значення короткої відкритої валютної позиції (відношення абсолютного розміру короткої відкритої валютної позиції до капіталу та/або активів); • максимального значення сумарної величини відкритої валютної позиції (відношення абсолютного розміру відкритої валютної позиції до капіталу та/або активів); • достатності притоків грошових коштів в іноземних валютах (відношення надходжень в іноземних валютах до відтоків коштів в іноземних валютах за певний проміжок часу); • ліквідного покриття валютних зобов'язань (відношення високоліквідних активів в іноземній валюті до зобов'язань в іноземних валютах); • чистого стабільного фінансування валютних зобов'язань (відношення наявного обсягу стабільних грошових потоків банку в іноземних валютах до необхідного для забезпечення діяльності банку за період, що аналізується); • покриття короткострокових валютних зобов'язань активами; • випередження валютних операцій (відношення темпу росту валютних активів до активів); • ризику валютного портфеля (відношення розміру валютних активних операцій банку за вирахуванням прогностичних втрат за ними до розміру валютних активних операцій банку); • достатності резервів для покриття можливих втрат за активами в іноземних валютах (відношення сформованих резервів під можливі втрати за валютними активами до розміру валютних активів банку)

Джерело: узагальнено авторкою за матеріалами [1, 3, 6]

Інструменти аналізу окремих ризиків, що притаманні банківській діяльності на валютному ринку представлені у таблиці 4.

Згідно з таблицею 3 пропонуємо вітчизняним банкам використовувати для аналізу ризику ліквідності та процентного ризику GAP-аналіз та аналіз дюрації, юридичного ризику - експертні оцінки, ризику країни – дані світових рейтингових агенцій.

Таблиця 4

Характеристика інструментів аналізу окремих ризиків, що супроводжують діяльність банку на валютному ринку

Метод	Характеристика
Ризик ліквідності	
GAP-аналіз	визначення дисбалансу між припливом та відтоком грошових коштів в іноземних валютах, розподілених за строками погашення
Процентний ризик	
GAP-аналіз	визначення дисбалансу між припливом та відтоком грошових коштів в іноземних валютах, чутливих до зміни процентної ставки (погашаються чи переоцінюються в даному часовому проміжку)
Аналіз дюрації	визначення дисбалансу між строками припливу та відтоку грошових коштів в іноземних валютах, що чутливі до зміни процентної ставки (погашаються чи переоцінюються в даному часовому проміжку)
Юридичний ризик	
Експертна оцінка	ідентифікація факторів, що змінюють рівень юридичного ризику банку, та формування системи їх оцінювання (бального, рейтингового, бально-рейтингового)
Ризик країни	
Рейтинг країни	рейтинги Moody's InvestorsServices, Euromoney, Business Environment Risk Intelligence, FitchIBCA, методики Political Risk Services: International Country Risk Guide (IRCG) тощо

Джерело: Узагальнено автором на основі [1,3,8,12]

Інформаційним забезпеченням модуля «аналіз діяльності банку на валютному ринку» мають слугувати внутрішньобанківські дані управлінського, статистичного обліку та звітності. Для оптимізації використання результатів зазначеного аналізу має бути сформована система звітів з чіткою ієрархією подання та визначеними строками, з врахуванням специфіки окремого банку.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що під впливом перманентних, важкопрогнозованих змін зовнішнього середовища формування оптимального аналітичного забезпечення яке би враховувало весь спектр зміни дозволить підвищити ефективність управління банком власної валютної діяльності.

Відповідно до запропонованого комплексного підходу було сформовано окремі модулі аналітичного забезпечення, які включають: аналіз зовнішнього

макросередовища валютного ринку; аналіз та прогнозування валютного ринку; аналіз внутрішнього середовища банку в контексті діяльності на валютному ринку; аналіз діяльності банку на валютному ринку. Для кожного з цих модулів запропоновано використання певного набору інструментів та формування окремого інформаційного забезпечення з урахуванням специфіки кожного з модулів аналізу. Застосування такого аналітичного забезпечення стане вичерпним підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах глобальної невизначеності та військових ризиків.

Література:

1. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / Т.Д. Косова. — К. : ЦУЛ, 2008. — 486 с.
2. Максименко А.В. Облік і аналіз валютних операцій в комерційних банках: дис. канд. економ. наук: 08.06.04. Тернопіль, 2002. 216 с.
3. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. / І. М. Парасій-Вергуненко. — К. : КНЕУ, 2003. — 347 с.
4. Усач Б. Ф. Облік і контроль банківських операцій з іноземною валютою: монографія / Б. Ф. Усач, Г. П. Стадник. — Львів: ЛБІ НБУ, 2005. — 142 с.
5. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері : навч. посіб. / О. М. Колодізев, І. М. Чмутова, І. О. Губарева. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. — 408 с.
6. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків: монографія / За ред. проф. Л. О. Примостки. К. : КНЕУ, 2014. 424 с.
7. Filatov, V. (2021). A New Financial Stress Index for Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 251, 37–54.
8. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 12.11.2025)
9. Деркач Ю.Б. Механізм валютного регулювання та контролю в банківських установах : дис. канд. економ. наук: 08.00.08. Одеса, 2016. 215 с.
10. Павлюк Є.Д. Статистичний моніторинг валютного ринку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.03.01 / Є.Д. Павлюк. — Київ: К., 2002. — 20 с.
11. Аналіз банківської діяльності : підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексєнко, І.М. Парасій-Вергуненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.
12. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. За ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.

References:

1. Kosova T.D. (2008) *Analiz bankivskoi diialnosti [Banking analysis]*. K.: TsUL [in Ukrainian].
2. Maksymenko A.V. (2002). *Oblik i analiz valiutnykh operatsii v komertsiiynykh bankakh [Accounting and analysis of currency transactions in commercial banks]*. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
3. Parasii-Verhunenko I. M. (2003). *Analiz bankivskoi diialnosti [Banking analysis]*. K.: KNEU [in Ukrainian].
4. Usach, B.F., & Stadnyk, H.P. (2005). *Oblik i kontrol bankivskykh operatsii z inozemnoiu valiutoiu [Accounting and control of banking transactions with foreign currency]*. Lviv: LBI NBU [in Ukrainian].

5. Kolodiziev, O.M., Chmutova, I. M., Hubareva, I. O. (2004). *Finansovyi menedzhment u bankakh: kontseptualni zasady, metodolohiia pryiniattia rishen u bankivskii sferi* [Financial management in banks: conceptual principles, methodology for decision-making in the banking sector]. Kh. : VD «INZhEK» [in Ukrainian].
6. Prymostky, L.O. (2014). *Prohnozuvannia ta khedzhuvannia finansovykh ryzykiv* [Forecasting and hedging of financial risks]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
7. Filatov, V. (2021). A New Financial Stress Index for Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 251, 37–54.
8. Ofitsiynyy sayt Natsionalnoho banku Ukrayiny [Official site of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Derkach, Yu.B. (2016). Mechanism of currency regulation and control in banking institutions [Mechanism of currency regulation and control in banking institutions]. *Candidate's thesis*. Odesa: ONEU [in Ukrainian].
10. Pavliuk Ye.D. (2002). Statystychnyi monitorynh valiutnoho rynku. [Statistical monitoring of the currency market]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: K. [in Ukrainian].
11. Herasymovych, A.M., Alekseienko, M.D., & I.M. Parasii-Verhunenko. *Analiz bankivskoi diialnosti* [Banking analysis]. K.: KNEU [in Ukrainian].
12. Kovalenko V. (2017). *Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk management system in banks: theoretical and methodological aspects]. Odesa: ONEU [in Ukrainian].